

ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ

(методичні рекомендації для класоводів та класних керівників)

Черкаси 2005

Друзева В.М. – аспірантка кафедри педагогіки вищої школи Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

Король В.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

Рецензенти:

Волошенко О.В. – кандидат педагогічних наук, зав. кафедрою педагогіки та психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Савченко О.П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

Батьківські збори (методичні рекомендації для класоводів та класних керівників ЗОШ).

Методичні рекомендації зроблені на основі наукового-теоретичного обґрунтування значущості роботи вчителя з батьками по організації сімейного виховання з урахуванням інтересів та потреб батьків.

ПЕРЕДМОВА

Сім'я – унікальне явище, що поєднує у собі дію трьох основних факторів формування особистості – виховання, спадковості та середовища. Саме в сім'ї закладаються основи формування характеру людини, системи її відносин у соціумі, структура її духовних цінностей, відбувається процес її первинної соціалізації.

Сучасна соціально-економічна ситуація в суспільстві впливає певним чином на сімейні відносини, спричинює певні зміни у сімейному житті людини. Зміни у матеріальній забезпеченості сімей, зайнятість батьків на роботі іноді негативно впливають на сімейні стосунки. Реалією сучасного життя стала значна кількість розлучень. Все це разом зумовлює ряд негативних явищ у процесі формування дитини, оскільки в цих ситуаціях сім'я не завжди задовольняє потреби дитини, перш за все у любові з боку дорослих, у спілкуванні з ними. Діти відчують дефіцит уваги до своєї особистості.

Батьки не завжди готові до побудови здорової сім'ї, далеко не завжди мають достатній рівень психолого-педагогічних знань для того, щоб цілеспрямовано здійснювати систему сімейного виховання. Слід наголосити також на тому, що результати феміністського руху, процес соціалізації жінки-матері, характерний для розвитку суспільства, певною мірою віддалили жінку від дитини та її потреб, від сім'ї. Спрямованість держави на розробку проблеми громадського, суспільного виховання підростаючого покоління дещо уповільнили процес дослідження науково-педагогічних основ сімейного виховання.

За умовою обставин, що склалися об'єктивно, сімейному вихованню протягом багатьох років не приділялась необхідної уваги ні в теорії педагогіки, ні в практиці роботи школи.

У зв'язку з цим на сучасному етапі практично відсутні фундаментальні дослідження проблеми сімейного виховання та систематизовані методичні рекомендації з проблеми організації повсякденної роботи із батьками учнів школи різних вікових категорій.

Учителі сучасної школи в силу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин мають недостатньо високий рівень підготовленості до роботи з батьками дітей, до організації статевого виховання у школі.

Об'єктивність такої ситуації зумовлюється певною мірою результатами реформування системи вищої освіти в Україні, коли ряд вищих педагогічних закладів були перетворені в університети, програмами яких не передбачено достатньої кількості годин на вивчення педагогіки, роботу різноманітних спецсеминарів з педагогіки.

Суб'єктивність цієї ситуації зумовлюється особливостями виховного процесу в сучасній сім'ї. Людина, яка зростає, відчуючи дефіцит уваги з боку батьків, спостерігаючи порушення у стосунках членів сім'ї, не завжди готові психологічно морально до аналізу складних ситуацій, що складаються в їхніх сім'ях у даному

випадку в сім'ях учнів. До того ж така людина багато в чому втрачає на формуванні готовності до створення власної міцної сім'ї.

Батьки учнів сучасної школи у більшості не спрямовані на постійну співпрацю зі школою. Подібне явище спричинює ситуація, що носить чисто суб'єктивний характер: батьки не дуже довіряють школі, ставлення їх до школи досить прагматичне, вони впевнені, що ніхто крім них не може краще знати їх дітей і ніхто крім них не зможе піклуватися про них на належному рівні.

Ситуація у суспільстві зумовила також зниження уваги вчителів до реалізації такої важливої функції, як просвітительська, що передбачає, перш за все, озброєння педагогічними знаннями батьків своїх учнів.

Це привело до того, що зв'язки у системі "школа ---> сім'я" дещо послабились, а це, в свою чергу, спричинило виникнення ряду утруднень вчителів в роботі з батьками. Результати дослідження свідчать, що незалежно від досвіду роботи цей вид діяльності для вчителів має високий рівень інтенсивності утруднень (так вважають 62,5% вчителів, які працюють перший рік після закінчення вищого навчального закладу, 50% вчителів другого року роботи, 60% тих, хто працює третій рік. Робота з батьками посідає перше місце по складності у 75% вчителів, які мають педагогічний стаж роботи в школі понад п'ять років).

Як з'ясувалось, вчителі вважають рівень своєї підготовки до роботи з батьками невисоким, і саме це приводить до високого рівня інтенсивності утруднень, що відчуває вчитель в роботі на цій ділянці.

Існує немало причин такого явища: перш за все - це певна зневіреність батьків в глибині та істинності знань учителя з питань сімейного виховання. Серйозною причиною таких ситуацій стає певна некомпетентність учителя, що проявляється у відсутності конкретних знань про умови життя та виховання конкретної дитини.

Певну негативну роль відіграють педагогічні прорахунки вчителя, коли він допускає нетактовність по відношенню до учня, його сім'ї, намагається перенести ряд своїх шкільних обов'язків на батьків та ін.

Таким чином, у реальному житті ми бачимо ряд суперечностей, що заважають розв'язувати проблеми сімейного виховання на належному рівні:

- по-перше, - це нагальна об'єктивна потреба суспільства в високоморальному функціонуванні сім'ї як виховного середовища дитини, а також потреба школи в зміцненні зв'язків з сім'єю для підвищення ефективності виховного процесу, по-друге - це недостатній рівень готовності батьків до здійснення своїх обов'язків по вихованню та розвитку дітей на належному рівні, високий рівень утруднень учителів у роботі з батьками учнів, що значно поглиблюється фактом недостатнього рівня дослідженості даної проблеми як на теоретичному, так і на методичному рівні.

БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ В СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Беручи до уваги багатофакторність процесу формування особистості у такому унікальному об'єднанні людей як сім'я, особливу увагу слід звернути на дію основних його факторів: спадковість, середовище, виховання.

Розгляд кожного з них окремо набуває певної штучності. Процес виховання, як цілеспрямований, керований, не може бути достатньо ефективним за умовою врахування тільки особливостей генетично набутих задатків, або особливостей оточення, в якому формується особистість. Існування тісного зв'язку та взаємозумовленості основних факторів, логічно приводить до висновку про те, що педагог, який здійснює процес виховання в школі повинен володіти певною сумою знань та умінь. У даному випадку знання загальної педагогічної підготовки повинні спиратися на фундаментальні знання психології та бути доповнені знаннями соціальної педагогіки. Крім того, необхідний зміст загальних знань має стати основою для формування спеціальних знань щодо здійснення сімейного виховання, взаємодії школи та сім'ї.

Батьківські збори – одна з форм зв'язку школи з батьками і пропаганди серед них педагогічних знань.

Практика роботи сучасної школи свідчить про те, що без особливого задоволення відвідують батьківські збори, і вони їх цікавлять лише з точки зору інформації про навчальні досягнення їх дітей.

Батьківські збори мають великі потенційні можливості перш за все для здійснення педагогічної освіти батьків, залучення їх до розв'язання проблем їхніх дітей, що виникають у школі. У зв'язку з цим вважаємо за можливе запропонувати типологію батьківських зборів, створену в результаті вивчення та аналізу досвіду роботи вчителів різних шкіл м. Черкаси, що визначає мету та завдання роботи з батьками учнів з урахуванням потреб батьків.

Вважаємо за необхідне привернути увагу до окремих фактів, пов'язаних з потребами батьків. За даними дослідження 74% батьків відчувають нестачу спеціальних знань щодо виховання дітей на різних вікових етапах їх розвитку, 78% вказують, що часто зустрічаються із значними труднощами в організації взаємин, спілкування з дітьми різного віку.

Сімей, що складаються з батьків, які вважають, що володіють необхідною сумою знань за результатами дослідження виявилось 15%. 45% опитаних батьків вважають, що володіють загальною сумою знань щодо розвитку дітей, але відчувають гостру необхідність у спеціальних знаннях про шляхи та умови здійснення цілеспрямованого впливу на них з метою виховання. 40% респондентів визнають, що діють у більшості виховних ситуацій, покладаючись тільки на інтуїцію, при цьому 84% відмічають, що ніхто ніколи не намагався навчити їх бути батьками та здійснювати виховання дітей у сім'ї. Решта вважають, що всі спроби у цьому напрямку були невдалими, а це означає - недостатньо ефективними.

Важливою проблемою сучасності стає пошук шляхів передачі набутих учителем знань батькам.

У школі склалася певна система роботи з батьками, яка включає ряд традиційних форм виховної роботи. Необхідно звернути увагу на те, що існує певна розбіжність в оцінці вчителями та батьками значущості різних форм роботи школи з ними.

Таблиця 1

Ранжування форм педагогічної освіти

Ранг	Форми роботи з батьками	
	зацікавлені сторони	
	Класні керівники	Батьки
1	Батьківські збори	Вечори запитань та відповідей
2	Батьківський університет	Індивідуальна бесіди
3	Лекторій	Консультація
4	Відвідування сімей	Батьківські збори
5	Консультація	Відвідування сімей
6	Вечори запитань та відповідей	Вивчення психолого-педагогічної літератури
7	День відкритих дверей	Семінар
8	Індивідуальна бесіда	Батьківський університет
9	Вивчення психолого-педагогічної літератури	Лекторій
10	Семінар	День відкритих дверей

Причина розбіжності в оцінці традиційних форм роботи школи з сім'єю полягає в тому, що вчителі схильні до використання масових форм роботи (батьківські збори, університети, лекторії), в той час, як батьки вважають найбільш значущими для себе групові та індивідуальні (вечори запитань та відповідей, індивідуальна бесіда, консультація). Варто зазначити, що з появою у школі посад соціального працівника та психолога, батьки досить часто користуються їх послугами і відмічають, що робота цих спеціалістів досить корисна для батьків. У зв'язку з тим, що існує розбіжність в оцінці значущості основних форм роботи школи з батьками, можна передбачити, що це може стати одною з важливих причин утруднення спілкування вчителів та батьків, позбавлення його основної необхідної риси - конструктивності.

Ми бачимо, що батьківські збори, як основна форма роботи класного керівника з батьками учнів класу (так принаймні оцінює її сам класний керівник) цінується батьками значно менше. Той факт, що батьки не вважають батьківські збори значущою формою роботи, не повинно спричинити відмову від неї, адже саме ця форма роботи дає можливість прийняти важливі рішення щодо спільних для школи і сім'ї питань. Таким чином, нам необхідно спрямувати свої зусилля на

пошук шляхів вдосконалення методики проведення батьківських зборів. Фактично – це універсальна форма роботи, оскільки вона дає можливість здійснювати педагогічну освіту батьків, інформувати їх про справи учнів класу, результати їх досягнень, обговорювати важливі спільні проблеми та приймати рішення щодо їх розв'язання. На батьківських зборах батьків знайомлять з планами навчально-виховної роботи школи, класних керівників, батьки одержують інформацію про стан успішності й дисципліни дітей, обговорюють проблеми допомоги школі в організації дозвілля дітей, їх трудового виховання тощо. Якщо батьки не вважають цю форму роботи школи досить ефективною, то треба думати, що їх не влаштовує або їх зміст чи методи, що використовуються при їх проведенні.

Оскільки, за результатами експериментальних даних, лише незначний відсоток батьків вважає, що вони отримують у школі необхідну інформацію щодо виховання дітей у сім'ї, можна думати, що зміст психолого-педагогічної освіти, що здійснюють вчителі під час основних форм роботи з батьками не задовольняє останніх. Отже основним питанням, що потребує нагального розв'язання стає визначення змісту роботи школи з батьками. Результати дослідження, досвід роботи класних керівників свідчить про те, що батьки з задоволенням відвідують збори, на яких вони отримують інформацію по таких питаннях, як:

1. Особливості вікового розвитку дітей та їх врахування у процесі виховання дитини (статус їхньої дитини у класі).
2. Особливості відносин у сім'ї та їх вплив на формування особистості дитини.
3. Особливості формування особистості дитини у колективі.
4. Вплив стилів поведінки батьків на формування особистості дитини.

Розкриття цих питань і повинно стати змістом першого типу батьківських зборів.

Вчителеві слід знати і вміти подати батькам інформацію про особливості вікового розвитку дітей з загальними рекомендаціями по запобіганню негативних явищ, що можуть проявитися внаслідок помилок у спілкуванні з дитиною певного віку.

На батьківських зборах варто, по перше, запропонувати батькам матеріал стосовно наступних особливостей вікового розвитку дитини:

- особливості фізичного розвитку дитини;
- особливості психічного розвитку дитини;
- особливості соціального розвитку дитини;
- особливості розумового розвитку дитини.

По-друге, батькам, варто також знати про певне наслідки помилок, допущених у процесі спілкування з дітьми різного віку в результаті ігнорування їх особливостей.

Безумовно подібна інформація повинна бути доповнена конкретними рекомендаціями щодо врахування вікових особливостей у навчально-виховному сімейному вихованні. Така побудова батьківських зборів привертає увагу 87%

батьків. Внаслідок подібної роботи у батьків виникає нагальна потреба у спілкуванні з класним керівником по конкретних питаннях, пов'язаних з вихованням їх дітей. Так форма роботи з батьками, що почала втрачати свою популярність в практиці роботи школи стає певним кроком до руйнування бар'єрів, що існують між школою та сім'єю на сучасному етап. Віднесемо ці збори "Вивчення вікових особливостей дітей" до **першого** типу Позитивні риси подібних зборів полягають в тому, що батьки, ознайомившись з певними віковими особливостями своїх дітей, можуть коректувати своє спілкування з ними, що стає заставою уникання конфліктних ситуацій.

Вчителеві важливо пам'ятати, що успіх таких зборів буде залежати не тільки від змісту, але й від використаних методів їх проведення, від того, наскільки близька подана інформація до потреб батьків. Головне, що необхідно пам'ятати – це те, що, викладаючи матеріал про особливості вікового розвитку дітей, необхідно наголошувати не тільки на змінах, характерних для їх фізичного, психічного та соціального розвитку, але й говорити про те, що відчуває дитина при цих змінах, як змінюється її ставлення до себе, до оточуючих. Головне, до чого необхідно привернути увагу – це те, яких реакцій можна очікувати від дитини під час характерних змін у процесі її закономірного розвитку.

У початковій школі у значної кількості сімей виникають проблеми з навчанням їх дітей. Для того, щоб батьки могли надати своїм дітям ефективну допомогу, взаємодіючи зі школою, з власною дитиною і при цьому не відчувати, що класовод перекладає на них частину своїх шкільних обов'язків. Вони повинні усвідомлювати особливості готовності своїх дітей до навчання у школі.

Далеко не всі діти разом з біологічним віком готові до переходу від характерної для дошкільного віку ігрової до нового виду діяльності – навчальної.

Для дитини, що запізнюється з переходом до школи характерні певні фази кризи:

1. Докритична фаза (гра починає відходити у дитини на другий план, вона прагне продуктивної діяльності, що оцінюється дорослими, у дитини починає формуватись суб'єктивне бажання стати школярем).

2. Критична фаза (об'єктивно та суб'єктивно дитина готова до переходу до навчальної діяльності, але формальний перехід дещо запізнюється. Дитина незадоволена своїм становищем, переживає емоційно-особистісний дискомфорт і в поведінці проявляється негативна симптоматика, спрямована, в першу чергу, на батьків).

3. Посткритична фаза (дитина приходить до школи, де послідовно відновлюється її внутрішній комфорт, зникає негативна симптоматика).

Певні ознаки кризи характерні також для дітей, що рано прийшли до школи:

1 фаза (дитина задоволена грою, в неї може бути сформоване суб'єктивне прагнення йти до школи, але об'єктивно вона ще не готова до навчання);

2 фаза (дитина приходить до школи з несформованими передумовами переходу від гри до навчальної діяльності, отримує дисциплінарні зауваження, переживає невдачі у навчальній діяльності і, як і раніше, тягнеться до гри, вона

відчуває незадоволеність своїм станом, переживає емоційно-особистісний дискомфорт. У поведінці спостерігається негативна симптоматика, спрямована на батьків та вчителів);

3 фаза (дитини змушена здійснювати паралельно як обов'язкову навчальну, так і бажану ігрову діяльність на рівних засадах. У цих умовах відновлюється емоційно-особистісний комфорт, згладжується негативна симптоматика, але відставання, що починається у першому класі може накопичуватись, зумовлюючи відставання у подальшому навчанні).

Однією з особливостей роботи вчителя початкових класів є необхідність його роботи з батьками своїх майбутніх учнів на етапі їх підготовки до школи.

Найважливіше завдання, що стоїть перед системою дошкільного виховання - всебічний розвиток особистості дитини і підготовка її до навчання у школі. Значна кількість дітей, не дивлячись на фізичний вік та на певні “шкільні” навички та уміння, сформовані протягом дошкільного виховання мають великі труднощі у здійсненні навчальної діяльності у школі. Основною причиною їхніх невдач є те, що вони ще малі “психологічно”, тобто не готові до прийняття шкільного типу навчання на рівні участі у ньому. Сама логіка життя підказує, що ця проблема потребує негайного розв'язання. Це зумовлює необхідність визначення показників і розробки критеріїв психологічної готовності до шкільного навчання, Оскільки орієнтування лише на фізичний або “паспортний” вік дітей виявляється недостатньо.

Явище готовності надзвичайно складне, оскільки має багато складових. Велике значення має наявність певних знань, формування на їх ґрунті певних умінь для того, щоб знання могли функціонувати. Не менш важливим є наявність певного рівня потреб, інтересів, зацікавленості, спрямованості на основі яких формується мотиваційна сфера особистості. Зв'язок між цими складовими готовності далекий від однозначності. Ми знаємо, що дитина найкраще розвивається у діяльності на основі свого особистого інтересу. В той же час, розуміємо, що інтерес може з'явитися тільки на певному ґрунті знань і далі розвиватися у послідовних діях, з яких складається діяльність. Отже виникає у практичного працівника цілий ряд питань: по-перше, що важливіше – знання, уміння чи мотиви, отже, на що спрямувати основні зусилля; по-друге, які знання і уміння повинні бути першими, тобто, як відібрати зміст навчання; по-третє, як навчати дитину дошкільного віку, як формувати, розвивати, підтримувати у неї мотиви навчання.

На перший погляд, відповіді на всі ці питання існують, і вони досить прості. Ряд педагогічних досліджень довели, що саме спрямованість, її рівень зумовлює успіхи у будь-якій діяльності, отже спрямованість на навчальну діяльність забезпечить певною мірою результативність навчання. Але ми розуміємо, що на практиці у роботі з дітьми дошкільного віку процеси засвоєння знань, формування умінь і спрямованості на навчання повинні відбуватися практично

одночасно і проблема полягає у їх змісті і організації. Отже, раціонально, науково обґрунтовано відібравши зміст підготовки до навчання у школі, психологічно, педагогічно та методично забезпечивши на високому рівні з урахуванням реалізації вимог принципу природовідповідності проходження цього процесу, ми можемо сподіватися на успіх. Саме це і є найважливішою проблемою, у напряду розв'язання якої повинні йти пошуки.

Існують різні підходи до визначення рівня готовності дітей до навчання у школі. У межах першого з них ведуться пошуки шляхів формування умінь та навичок, необхідних для навчання у школі. Для розвитку цього напряду велике значення мали результати досліджень проблеми навчання дітей з більш раннього віку.

Серйозним результатом цих досліджень висновок про те, що діти 5-6 років мають значно більші інтелектуальні, фізичні і психічні можливості, що дозволяє вивчати частину програми першого класу у підготовчій групі дитячого садка .

Результати переконливо доводять, що шляхом соціальної організації виховної й освітньої роботи можна з успіхом давати дітям даного віку перші знання з математики, грамоти, а тим самим значно покращити підготовку до шкільного навчання.

Але варто зауважити, що проблема психологічної підготовки дітей до школи не вичерпується формуванням у них певних знань, умінь, навичок, тобто весь зміст, що засвоюється дошкільнятами як правило узгоджено з їх віковими можливостями. Але сама форма діяльності при такому підході не є стрижневою для проблеми психологічної готовності.

Основою другого підходу стало те, що у дитини, яка вступає до школи, повинен бути певний рівень пізнавальних інтересів, готовність до зміни соціальної позиції, бажання вчитися. Оскільки сукупність цих якостей і складає основу психологічної готовності до шкільного навчання, саме на це необхідно спрямувати зусилля системи підготовки дитини до школи.

Суть третього підходу полягає у тому, щоб дослідити генезис окремих компонентів навчальної діяльності і виявити шляхи їх формування на спеціально організованих навчальних заняттях.

Навчальна діяльність з точки зору її походження і розвитку має своїм джерелом тільки єдине, цілісне психологічне утворення, що породжує всі компоненти навчальної діяльності в їх специфіці і взаємозв'язку.

У психолого-педагогічній літературі існує точка зору, згідно якої навчальна діяльність спостерігається протягом усього дошкільного періоду і пов'язана з введенням у дошкільних закладах цілеспрямованого навчання. Ще А.П. Усова вважала, що дітей у дошкільному віці необхідно навчати, оскільки це важливо для їх психічного розвитку і підготовки до школи. Однак, такий підхід до даної проблеми актуальний і в наші дні. Так, практика свідчить, що у кожному класі є учні різного рівня здібностей до навчання (так званих шкільних здібностей), досить на різних рівнях розвитку здійснюється і їх навчальна діяльність. Це певним чином пов'язано і з тим, наскільки правильно здійснювалася підготовка

до школи у період дошкільного дитинства. На сучасному етапі, коли багато дітей не відвідують дошкільні заклади, але проходять підготовку до школи на різних підготовчих курсах, різниця між рівнями підготовки дітей до школи досить значна.

Це залежить від того, скільки уваги приділялося питанню навчання у сім'ї, проблемі спеціальної підготовки дитини до школи, наскільки професійно ця підготовка здійснювалася. Крім цього велике значення має все, відбувається у сім'ї та у процесі підготовки до навчання навколо самого процесу навчання. У цій ситуації важливо все: ставлення батьків до процесу пізнання, рівень їх обізнаності, освіти; ставлення батьків до навчання дітей, їх мотивація організації цього процесу; особистість вчителя, який здійснює підготовку дитини до школи, його професіоналізм, спрямованість на цей вид діяльності; умови, в яких відбувається підготовка дитини до школи (предметне, соціальне середовище), мається на увазі не тільки забезпечення процесу підготовки необхідними засобами навчання, але й організація сумісної різнобічної діяльності дітей, спілкування вчителя з дітьми, з їх батьками, а також дітей між собою.

Високі вимоги життя до організації виховання і навчання інтенсифікують пошуки нових, більш ефективних психолого-педагогічних підходів, спрямованих на приведення методів навчання у відповідність до вимог життя. У цьому контексті готовність дошкільнят до навчання у школі має особливе значення. З її розв'язанням пов'язано визначення цілей і принципів організації навчання і виховання у дошкільних закладах, а від рівня її розв'язання залежить успішність наступного навчання дітей у школі.

У вітчизняній літературі є немало робіт, метою яких є вивчення проблеми підготовки до шкільного навчання (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Р.Я. Рубцов, Г.А. Цукерман, та ін.).

Проблему діагностування дітей, які вступають до школи, досліджували Л.А. Венгер, В.В. Холмовская, Д.Б. Ельконін та ін.

У школі за останній час відбулися серйозні перетворення, введені нові програми, змінилася структура школи. Все більш високі вимоги висуваються до дітей, які йдуть до першого класу. Розвиток у школі альтернативних методик дозволяє навчати дітей за більш інтенсивною програмою.

Таким чином, проблема готовності дитини до шкільного навчання залишається актуальною. Необхідність її дослідження витікає власне з роботи школи у сучасних умовах:

- по-перше, підвищилися вимоги до дітей, які вступають до школи;
- по-друге, в результаті введення у початковій школі нових програм, впровадження розробок методистів-новаторів, існує можливість вибору навчання дитини за тією чи іншою програмою у залежності від рівня підготовки до школи;
- по-третє, у зв'язку із зміною соціальних умов діти мають різний рівень готовності до навчання у школі в залежності від того, відвідували вони дитячий садок чи виховувалися вдома;

- по-четверте, рівень готовності дитини залежить також від того, як відбувалася її підготовка до навчання у школі.

Психолого-педагогічна готовність до шкільного навчання формується у дитини поступово з моменту народження – у спілкування з дорослими, однолітками, у грі, посильній праці і дошкільному навчанні. При вступі до школи ми не говоримо, що дитина – готовий учень, ми говоримо про її психологічну готовність або неготовність до нового життя у школі.

“Готовність до школи” проявляється по певних показниках, за якими можна визначити, на скільки готовий майбутній учень до навчання у школі. Це необхідно для того, щоб, визначивши рівень готовності дитини до навчання у школі і з’ясувавши, що він недостатній, спрямувати зусилля на його підвищення з тим, щоб попередити певні негаразди у навчанні, що чекають таку дитину у шкільному житті.

Непідготовлена до школи дитина не може зосередитися на уроці, часто відволікається, втрачає лінію пояснення, не може включитися у загальний режим роботи класу.

У непідготовленої до школи дитини слабо розвинуті зв’язна мова і розумові здібності, вона не вміє задавати питання, порівнювати предмети, явища, виділити головне, у неї немає звички до елементарного контролю за собою.

Дитина, яка погано підготовлена до школи мало ініціативна, має тяжіння до шаблонних дій та рішень, не прагне творчості. Її утруднює спілкування з дорослими й однолітками з приводу учбових задач, не має інтересу до пізнання.

Дитина, яка не готова до навчання у школі продовжує грати у примітивні, імітаційні ігри.

Причини низького рівня готовності дитини до навчання у школі можна умовно розподілити на органічні і виховні.

Органічні причини - це реальні відхилення у фізичному і нервово-психічному розвитку дитини; зниження темпів розвитку, затримка формування окремих функцій, слабе здоров’я.

Виховні причини пов’язані з неефективною тактикою педагогічного підходу до дітей у ранньому дошкільному віці. Досвід свідчить, що часто причиною неготовності до школи і низької успішності є педагогічна занедбаність дітей у достатньо благополучних сім’ях. Неблагополучні умови виховання, наявність психотравмуючих ситуацій, приводить до зниження рівня розвитку дитини.

Однак і в достатньо благополучних сім’ях не завжди користуються можливостями для повноцінної підготовки дітей до школи. Це багато в чому пояснюється і неправильним розумінням батьками сутності підготовки до школи. У деяких сім’ях утворюються справжні “маленькі школи”, в яких батьки намагаються навчити дітей писати, читати, рахувати. Логіка роздумів при цьому проста: якщо зарані навчити дитину тому, з чим вона зустрінеться у школі, вона буде успішно навчатися.

Уміння дитини читати, писати, ще не гарантує успішного навчання у школі. Дитина повинна вміти зосереджуватися, уважно слухати, правильно виконувати

завдання, тому головне завдання дитячого садочку і сім'ї полягає у створенні умов для найбільш повного загального розвитку дитини з урахуванням його вікових особливостей і потреб. У процесі різних видів активної діяльності відбувається зародження найважливіших "новоутворень", що забезпечують підготовку до виконання нових завдань. Необхідно створити умови для розвитку пізнавальної активності, самостійності, творчості кожної дитини.

Психологічна готовність дитини до навчання у школі – важлива складова виховання і навчання дошкільника у дитячому садку і сім'ї. Її зміст визначається системою вимог, що школі висуває до дитини. Ці вимоги полягають у необхідності відповідального ставлення до школи і навчання, мимовільного управління своєю поведінкою, виконання розумової роботи, що забезпечує свідоме засвоєння знань, встановлення з дорослими і однолітками взаємовідносин, що визначаються сумісною діяльністю.

У психології встановлено, що будь-які психічні якості і здібності складаються лише у ході тієї діяльності, для якої вони необхідні. Тому якості, що необхідні учню не можуть утворитися поза просом шкільного навчання. Отже, психологічна готовність до школи полягає не у тому, що дитини сформовані саме ці якості, а у тому, що вона оволодіває передумовами до наступного засвоєння. Завдання виявлення змісту психологічної готовності до школи – це і є завдання встановлення передумов власне "шкільних" психологічних якостей, що можуть і повинні бути сформовані у дитини до моменту вступу до школи.

Одним із найважливіших показників готовності дитини до навчання у школі і першою умовою його успішності у початковій школі є наявність у неї відповідних мотивів навчання, які визначають ставлення дитини до навчання як до важливої, суспільно значимої справи, прагнення до придбання знань, інтерес до певних навчальних дисциплін. Пізнавальний інтерес до будь-якого об'єкту і явища розвивається у процесі активної діяльності самих дітей, тоді діти набувають необхідного досвіду, у них формуються необхідні уявлення. Наявність досвіду, уявлень сприяє виникненню у дітей бажання пізнання. Тільки наявність досить сильних і стійких мотивів учіння може спонукати дитину до систематичного і ретельного виконання обов'язків, які накладає на неї школа.

Передумовами виникнення цих мотивів є, з одного боку, загальні бажання, що формуються у дітей до кінця дошкільного дитинства, вступити до школи, набути почесний в очах дитини статус учня і, з іншого боку, розвиток допитливості, розумової активності, що проявляються у живому інтересі до оточуючого, у прагненні пізнавати нове.

Опитування, що проводилися неодноразово у підготовчих до школи групах дитячого садка, показали, що вступити до школи хочуть всі діти, хоча обґрунтування цього бажання вони дають різні. Частина дітей приваблює у шкільному житті отримання знань, а частина посилається на зовнішні аксесуари: отримання портфеля, дзвінки, перерви ті ін.. Це, однак, не означає, що діти, яких об'єднує подібна мотивація до школи не готові: основне значення має саме

ставлення дитини до неї, що створює сприятливі умови для наступного формування більш глибокої, власне навчальної мотивації.

Виникненню навчальної мотивації сприяє формування і розвиток допитливості, розумової активності, безпосередньо пов'язаних виділенням пізнавальних завдань, що з самого початку не виступають для дитини як самостійні, якщо вплетені у виконання практичної діяльності. Серйозне значення у виділенні і прийнятті дітьми дошкільного віку пізнавальних завдань має навчання на заняттях, де відбувається перехід від виконання завдань з використанням методу дидактичної гри або будь-якого з продуктивних видів діяльності, до виконання завдань власне пізнавального характеру, що спрямовують дитину на усвідомлене виконання різних видів розумової діяльності.

Наступна умова успішного навчання полягає у достатній мимовільності, керованості поведінки, що забезпечує реалізацію мотивів навчання, що вже є у дитини. Мимовільність зовнішньої рухової поведінки забезпечує дитині можливість витримувати шкільний режим, власне організовано вести себе на уроці.

Основною передумовою оволодіння мимовільністю поведінки є формування системи мотивів, що відбувається до кінця дошкільного віку, їх взаємозв'язок, в результаті чого одні мотиви виступають на перший план, а інші стають менш важливими.

Все це, однак, не означає, що поведінка дитини, яка вступає до школи, може і повинна відрізнятися високим ступенем мимовільності, але важливо те, що у дошкільному віці складається такий механізм поведінки, що забезпечує перехід до нового типу поведінки у цілому.

Виявлення єдиного психологічного новоутворення, що лежить у витоків навчальної діяльності, присвячені роботи Д.Б. Ельконіна, С.Л. Рубінштейна та ін.

У результаті проведених досліджень виявлено, що на межі старшого дошкільного і молодшого шкільного віку з'являється новий тип спілкування, що суттєво необхідний для успішного наступного навчання дітей у школі.

До кінця дошкільного періоду спілкування набуває нової риси - мимовільності. Зміст і побудова спілкування до кінця дошкільного віку починають характеризуватися не тільки безпосередністю предметної ситуації і взаємовідносинами з оточуючими, але й завданнями, правилами, вимогами, що свідомо сприймаються, тобто певним контекстом.

Дослідження проблеми ролі контекстного спілкування у психологічній підготовці дітей до шкільного навчання, дозволило сформулювати певні висновки:

- рівень мимовільності спілкування дитини з дорослим позначається на успішності наступного навчання у школі;

- оволодіння дитиною контекстним видом спілкування з дорослим — необхідна умова прийняття навчального завдання.

Важливим висновком дослідження цієї проблеми є те, що контекстне спілкування створює сприятливі умови для прийняття і виділення дітьми

навчальних завдань. У той же час аналіз проблеми психологічної готовності дітей до шкільного навчання дозволяє передбачити, що спілкування дитини з дорослим не охоплює всіх аспектів проблеми, що розв'язується і поряд із ставленням дитини до дорослого необхідно розглядати і відносини дітей з однолітками.

Спілкування дітей з однолітками неоднорідне і проходить у своєму розвитку різні форми. Ці форми пов'язані генетичною і логічною наступністю, яку необхідно враховувати при навчанні і вихованні дітей дошкільного віку і при підготовці їх до навчання.

Психологічна готовність до шкільного навчання одна з найважливіших проблем у дитячій і педагогічній психології. Від її розв'язання залежить як побудова оптимальної програми виховання і навчання дошкільнят, так і формування умінь на навичок повноцінної навчальної діяльності в учнів початкових класів. Багато вчених за кордоном, які досліджують проблему їх зрілості (Гетцен, Керн, Штребел), вказують на відсутність імпульсивних реакцій як на найважливіший критерій психологічної готовності дітей до школи.

Найважливіша сторона психологічної готовності до шкільного навчання – рівень валового розвитку дитини, участь у спільній діяльності, уміння сприймати систему вимог, що висуваються школою, вчителем.

Процес сумісної діяльності у початкових класах значною мірою базується на виконанні під керівництвом учителя особистої роботи дітей з різним матеріалом. Тому дитина, вступаючи до школи, повинна також уміти планомірно обстежувати предмети, виділяти їх різні якості. тобто володіти достатньо точним і розчленованим сприйняттям.

Визначає готовність дитини до шкільного навчання і рівень розвитку її мовлення – уміння зв'язно, послідовно описувати предмети, картини, події, передавати хід думки, пояснювати те чи явище, правило. Велике значення має вміння дитини орієнтуватися у просторі і часі .

Формування якостей, необхідних майбутньому школяру, допомагає система педагогічних впливів, заснованих на правильній орієнтації дитячої діяльності і педагогічного процесу в цілому.

Реально у повсякденному житті ми зустрічаємося з певними протиріччями:

- з одного боку - усвідомлення суспільством, педагогічною спільнотою важливості, необхідності здійснення процесу підготовки дітей дошкільного віку до шкільного навчання, з іншого – констатація факту недостатнього рівня готовності до школи значної кількості дітей, які вступають до школи;

- з одного боку – існування досить великої кількості теоретичної літератури з проблем підготовки дитини до школи, в якій досить обґрунтовано доводиться, що навчання дитини дошкільного віку повинно відрізнятися від навчання дитини шкільного віку, з іншого – реальна практика підготовки дітей до школи у більшості випадків зводиться до простого “натаскування” під час підготовки до школи.

Це явище зумовлено багатьма причинами як об'єктивного, так об'єктивно-суб'єктивного і суб'єктивного характеру. Одною з них, що має універсальний

характер є недостатня теоретична (спеціальна, психолого-педагогічна та методична) підготовка, зумовлена відсутністю чітко розробленої концепції системи підготовки дитини до школи, згідно якої існували б підручники для дітей цього віку, методичні рекомендації для вчителів, які забезпечують підготовку дітей до школи, відсутністю чітких критеріїв визначення рівня готовності дитини до школи, відсутності спеціально розробленої системи підготовки фахівців для здійснення цієї роботи.

Перш ніж розпочати навчання, необхідно до цього підготуватися. Краще зовсім не навчати, ніж навчати неправильно, а потім переучувати. Тому до питання підготовки до школи слід підходити обережно і розглядати його як комплексне завдання всебічного розвитку дитини в період дошкільного дитинства.

Вивчення теоретичної психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити критерії, спираючись на які ми зможемо судити про те, готова чи не готова дитина до вступу до школи. Готовою до школи можна вважати дитину з достатньо високим рівнем розвитку фізичної, психологічної, моральної і розумової діяльності. У діяльності, як у фокусі збираються всі досягнення розвитку – стан моторики, сприйняття, мислення, пам'яті, уваги, волі.

Говорячи про фізичну готовність дитини до шкільного навчання ми маємо на увазі позитивні зміни у фізичному розвитку, що вказують на біологічну зрілість дитини, необхідну для починання шкільного навчання. Дитина повинна бути достатньо фізично розвинута (тобто всі параметри її розвитку не мають негативних відхилень від норми і навіть іноді декілька випереджають їх). Слід також відмітити успіхи в освоєнні рухів, появу корисних рухових якостей (спритність, швидкість, точність та ін.), розвиток грудної клітки, м'язів пальців рук. Це слугує гарантією оволодіння письмом. Так, дякуючи правильному вихованню до кінця дошкільного віку у дитини формується загальна фізична готовність до школи, без якої вона не може успішно подолати нові навчальні навантаження.

До поняття емоційно-вольової готовності до школи входить бажання дитини вчитися; вміння долати перешкоди, управляти своєю поведінкою, правильні відносини дитини з дорослими і однолітками, з товаришами, сформованість таких якостей як працелюбство, самостійність, посидючість, наполегливість.

Психологічна готовність дитини до школи передбачає сформованість мимовільності пам'яті, уваги, мислення, сформованість основних компонентів учбової діяльності, розумових і пізнавальних умінь: диференційованого сприйняття, пізнавальної активності, пізнавальних інтересів [48, 77].

Таким чином, тільки тих дітей, які відповідають представленим критеріям, ми можемо вважати готовими до шкільного навчання. Однак, за спостереженнями вчителів початкових класів діти, які йдуть до школи, не володіють усіма якостями, необхідними майбутньому школяру, тобто не готові до школи, найчастіше це пов'язано з тим, що у дошкільному віці не реалізуються всі задатки дитини і вона залишається недостатньо розвинутою в результаті неправильного

розуміння дорослими питання виховання і розвитку дошкільнят з метою підготовки їх до навчання у школі. Тому проблема полягає у тому, щоб вірно і своєчасно підготувати дитину до навчання. А забезпечити всебічний розвиток дитини і правильну підготовку її до школи можуть тільки об'єднані зусилля вихователів, учителів, батьків. Сім'я перше і найбільш важливе середовище розвитку дитини, однак і у дошкільному закладі формується і розвивається особистість дитини, тому виділити, що важливіше – дитячий садок чи сім'я ми не можемо, не можемо також надати перевагу одному з цих середовищ. Найкраще позначається на розвитку дитини єдність впливу сім'ї і дитячого садочка. Тому, на наш погляд, необхідно вивчити можливості сім'ї і дошкільного закладу у формуванні у дитини готовності до шкільного навчання.

Учителі разом з батьками повинні зрозуміти, що для профілактики небажаних проявів перехідного етапу життя дитини, необхідно постійно стежити за дитиною, щоб не пропустити момент, коли вона починає втрачати інтерес до гри, а також виділити дітей, які продовжують грати переважно у прості, імітаційні ігри на примітивному рівні. Виховуючи перших, слід рекомендувати батькам більше займатися з ними продуктивними видами діяльності (малювання, конструювання, ліпка), пропонувати ігри-завдання та навчальні завдання, в той час, як дітей другої групи необхідно стимулювати до ігор високого рівня конструктивності, творчості (театральні вистави, підготовка до них, заохочуючи послідовно до ігор, що передбачають продуктивні види діяльності (виготовлення аплікацій, іграшок). Так, співробітництво з батьками в цьому напрямку в період підготовки дітей до школи та початку навчання у ній може стати важливим фактором їх успішної навчальної діяльності протягом всіх років навчання у школі.

Співпраця з батьками дітей початкової школи потребує особливої уваги з боку вчителів. Разом з дітьми певні стресові ситуації переживають і їх батьки. Не всі з них готові прийняти той факт, що в житті їх дитини з'явилась нова людина – вчитель, яка на цей період є надзвичайно авторитетною. Дехто з батьків починає думати, що їх впливовість на дитину зменшується. Таке почуття, притаманне людині, як звичайні батьківські ревності, можуть зумовити погіршення стосунків батьків зі школою і зумовити їх негативне ставлення до школи на весь період навчання дитини у ній. Саме вчитель може попередити і ситуацію виникнення подібних почуттів, і створити ситуацію її подолання, у разі виникнення, оскільки батьки, спрямовані на допомогу своїм дітям, готові сприйняти і виконати поради вчителя, тобто вони з самого початку готові до співпраці.

Цьому можуть сприяти батьківські збори, на яких батьки отримують інформацію про результати навчально-виховного процесу в школі, стаючи свідками різних видів діяльності їх дітей. Наприклад, діти Ш.О. Амонашвілі готують до батьківських зборів пакети різних виробів, і батьки, прийшовши до школи на збори і сівши на місце своєї дитини, відразу, розглядаючи результати діяльності своєї дитини, отримують інформацію про види діяльності своїх дітей, їх уміння, а також позитивні емоції, що, до того ж представляється вчителем як

спеціально підготовлений до цієї важливої події подарунків дітей їх батькам. Ідучи в цьому напрямі деякі вчителі готують дитячі виступи перед батьками на батьківських зборах. При цьому, чим більше дітей беруть у них участь, тим більша кількість батьків починають позитивно ставитися до школи і вчителя. Деякі вчителі, розуміючи, що спостереження за результатами діяльності дітей – це лише одна сторона співпраці, намагаються залучити батьків до проведення спільних виховних заходів, серед яких особливого значення набувають конкурсні форми роботи та ті, на яких використовуються гра. Планування спільної роботи набуває особливої важливості і для батьків, і для вчителя, і для дітей, які усвідомлюють зацікавленість дорослих у їх успіхах.

Працюючи з дітьми підліткового віку, необхідно увагу батьків звернути на зміни у ставленні дітей цього віку до дорослих. Важливо акцентувати увагу на тому, що друзі набувають особливого значення для підлітків, і батьки та вчителі, прагнучи зберегти дружні стосунки зі своїми дітьми, які вступили у підлітковий вік, повинні особливо обережно ставитися до оточення своїх дітей.

Важливо пам'ятати, що обережність необхідна також у виборі формулювання вимог, спрямованих до дитини. Батькам іноді буває нелегко перейти від прямих вимог, що вони використовували у спілкуванні з дітьми початкової школи, до використання різних видів непрямой вимоги (прохання, натяк, порада і т. ін.), що висловлюється до підлітка.

Як правило, освітня робота класного керівника з батьками, що ведеться на належному рівні породжує з боку батьків багато запитань, що пов'язані з конкретними ситуаціями, які складаються в сім'ї. Багато з них належать до конфліктних і потребують використання спеціальних психолого-педагогічних знань для їх розв'язання. При проведенні батьківських зборів цього типу також можна використати можливості дітей. Так учитель може не просто запропонувати словесно батькам певні ситуації для розв'язання, а підготувати разом з дітьми маленькі сценки, в яких по-різному проявляються різні риси, якості дітей. Найбільшим успіхом користуються ті з них, що побудовані на реальних фактах з життя дітей класу. У такому випадку батьки мають можливість побачити своїх дітей і те, як вони можуть себе поводити в тих чи інших ситуаціях. Це – досить демократична форма повідомлення батькам про особливості поведінки їх дітей за межами сім'ї. На наш погляд, при використанні цього підходу до підготовки і проведення батьківських зборів не варто використовувати ні сатиру, ні так звані дружні шаржі, якщо ми хочемо досягти мети підвищення компетентності батьків у розв'язанні складних виховних ситуацій. Батьки, з задоволенням розв'язуючи такі задачі-ситуації, намагаються з'ясувати, чи не їх дитина саме так вчинила в тій чи іншій ситуації.

Особливого значення набувають батьківські збори, на яких йдеться про роль батьків у вихованні дітей, про особливості впливу матері або батька, дідусів та бабусь, братів та сестер та їх відносин на формування особистості дитини в умовах сім'ї. Ми відносимо їх до зборів **другого** типу.

Довготривала спрямованість суспільства на жінку, у якої громадські обов'язки переважали над материнськими, прагнення суспільства поставити її на один рівень з чоловіком в плані виконання професійних обов'язків, привели до того, що вона в багатьох випадках не могла на належному рівні виконувати своїх материнських функцій щодо виховання, формування особистості з урахуванням потреб дитини. Тільки 38,7% дітей вказали, що їх вихованням займається мати, в 33,5% випадках цей важливий процес, на думку дітей, здійснюють мати і батько разом, 9% опитаних дітей вважають, що їх виховує тільки батько. Невеликий відсоток учнів (по 1,3%) вказують, що в цьому процесі беруть участь дідусь, бабуся, брат, або сестра. Тільки 10,3% дітей відчують на собі вплив усіх членів сім'ї.

Слід пам'ятати, що розв'язання особистих проблем сім'ї потребує допоміжних знань вчителя про сімейні відносини взагалі та у конкретній сім'ї зокрема. При цьому останнє ні за яких обставин не повинно стати темою обговорення на класних батьківських зборах. На батьківських зборах цього типу (ми розглядаємо їх як **третій** тип) можна викласти інформацію про особливості сімейних відносин та їх вплив на розвиток, формування та виховання дитини.

Беручи до уваги велике значення спілкування дитини з матір'ю, вчителів варто великої уваги надавати вивченню особливостей матерів учнів класу, з тим, щоб визначити до яких типів вони відносяться. На зборах варто обговорити проблеми впливу матерів різного типу на формування дитини з метою прогнозування її поведінки в різних ситуаціях. Варто зазначити, що проведення зборів цього типу часто спонукає матерів до самоаналізу, самовизначення типу, до якого вони відносяться. Таке самовизначення при належній роботі класного керівника спонукає матерів до самовиховання, самовдосконалення з метою вдосконалення процесу сімейного виховання.

Любов матері, її турбота про дитину стають визначальними її якостями, що зумовлюють адекватний розвиток дитини в умовах сім'ї.

Відсутність материнської турботи виявляється у дитини у вигляді загальних збоень у психічному розвитку. Нерідко вони стають необоротними. Загалом, найбільш поширені 4 типи матерів (Броди).

1. Матері першого типу пристосовуються до потреб дитини, для них характерна підтримуюча, дозволяюча поведінка. Така мама безпомилково реагує на всі потреби дитини. Вона створює ситуацію, за якої у дитини формується впевненість, що вона сама може контролювати свої дії та дії інших.

2. Матері другого типу намагаються пристосуватися до потреб дитини, але не вміють реалізувати свої прагнення, звідси виникає напруга, відчувається нестача безпосередності у спілкуванні з дитиною. Вони частіше домінують, ніж уступають. Для її дій характерний дефіцит послідовності, чуйності. Вони не завжди вміють зрозуміти і задовольнити потреби своєї дитини. За таких умов у дитини виникає почуття невпевненості у собі.

3. Для третього типу матерів характерна відсутність прояву великого інтересу до дитини. Основу їх материнства складає почуття обов'язку,

відповідальності. У стосунках з дитиною майже не відчувається теплота і зовсім відсутня спонтанність. Основним інструментом виховання у них виступає жорсткий контроль. Ці матері завжди завантажені роботою, у дитини виникає почуття небезпеки непередбачуваної ситуації і власної відповідальності.

4. Матері четвертого типу характеризуються непослідовністю, часто поведуться неадекватно віку та потребам дитини, погано розуміють її, допускають багато помилок у вихованні своєї дитини. Матерів цього типу відрізняє непослідовність. Вони поведуть себе неадекватно віку дитини. Їх виховний вплив також як і реакція на вчинки дитини відрізняється суперечностями. Цей тип матерів вважається найбільш шкідливим для дитини, оскільки непередбачуваність материнської реакції позбавляє дитину відчуття стабільності оточуючого середовища та провокує підвищену тривожність.

Сенситивна мати першого типу, яка безпомилково та своєчасно реагує на всі потреби дитини, ніби створює у неї підкоркову впевненість у тому, що вона може контролювати дії оточуючих та досягати своєї мети. Якщо у материнському ставленні переважає відкидання потреб дитини через занурення в особисті справи, у дитини виникає почуття небезпеки, непередбачуваності, непідконтрольності середовища, а також мінімальної особистої відповідальності за зміну в напрямку забезпечення комфортного існування. Дефіцит батьківської чуйності у ставленні до потреб дитини сприяє виникненню почуття "вивченої беспорядності", що у подальшому часто приводить до апатії і, навіть, до депресії, стає причиною уникання нових ситуацій та контактів з новими людьми, недостатньої допитливості та ініціативи.

Таким чином, з самого початку позиція матері визначає особливості формування дитини.

Важливого значення для батьків набуває також інформація про вплив на дитину ставлення до неї батьків. На перший погляд у ньому можна виділити 2 стилі: демократичний та контролюючий. Перший характеризується високим рівнем вербального спілкування, залучення дітей до обговорення сімейних проблем, урахування їх думки, готовність батьків прийти їм на допомогу, якщо це необхідно, віра в успіх самостійної діяльності дитини, обмеження своєї суб'єктивності у вихованні дитини. Дітей, які зростають в умовах демократичного стилю спілкування характеризує помірно виражена здатність до лідерства, агресивність, прагнення контролювати інших дітей (самі вони з напругою піддаються зовнішньому контролю), хороший фізичний розвиток, соціальна активність, легкість вступу у контакти з однолітками, але для них не характерний альтруїзм, сенситивність, емпатія.

Контролюючий стиль включає значне обмеження поведінки дітей, чітке і ясне роз'яснення суті обмежень, відсутність розбіжностей між батьками з приводу дисциплінарних мір щодо дітей. Діти, які виростають у подібних умовах, слухняні, піддаються навіюванням, боязливі, не дуже настирливі.

У повсякденному житті частіше зустрічається змішаний тип управління, при якому діти як правило слухняні, піддатливі навіюванням, емоційно чутливі, не

агресивні, але для них часто характерні відсутність допитливості, оригінальності мислення та бідна фантазія.

Вивчаючи поведінку батьків слід взяти до уваги те, що існує 4 параметри її зміни, що визначає стиль батьківського спілкування з дітьми.

Перш за все - це батьківський контроль. Батьки цього параметру надають перевагу здійсненню великого впливу на дітей, вони здатні наполягати на виконанні своїх вимог та послідовні в них. Контролюючі дії спрямовані на модифікацію залежності у дітей, агресивності, розвитку ігрової поведінки, найбільш успішне засвоєння батьківських стандартів та норм.

По-друге - це рід вимог. На цьому параметрі вони спонукають до розвитку у дітей зрілості, намагаються, щоб діти розвивали свої здібності в інтелектуальній, емоційній сферах, міжособистісних стосунках, наполягають на необхідності та правах дітей на незалежність та самостійність.

По-третє - це засоби спілкування у процесі виховного впливу. Батьки, які перебувають на високому рівні цього параметру прагнуть використовувати переконання, щоб добитись слухняності, обґрунтовують свою точку зору, готові обговорювати її з дітьми, вислуховують аргументацію дітей. Низький же рівень характеризується відсутністю чіткості та одноплановості вимог і незадоволеності або роздратування, вдаються до опосередкованих засобів - жалоби, крик, лайка.

Четвертим параметром виступає емоційна підтримка. На цьому параметрі батьки здатні висловлювати співчуття, любов та тепле ставлення, їх дії та емоційне ставлення спрямовані на сприяння фізичному та духовному розвитку дітей, вони відчують гордість, задоволення від їх успіхів.

Кожний з цих параметрів по-різному впливає на процес формування особистості дитини. Д. Боумрін, наприклад, намагаючись виділити сукупність рис, пов'язаних з фактором батьківського контролю виділив кілька груп дітей, які відрізняються. Першу з них він назвав компетентною. До неї належать діти, яких характеризує стійкий гарний настрій, впевненість у собі, у них добре розвинений самоконтроль особистої поведінки, вміння встановлювати дружні контакти з однолітками, прагнення до досліджень, а не уникання нових ситуацій. Друга група об'єднує так званих уникаючих дітей. Для них характерне похмуро-засмучений настрій, вони важко встановлюють контакти, уникають нових та фрустраційних ситуацій. Третю групу, так званих, незрілих дітей відрізняє невпевненість у собі, поганий самоконтроль, реакція відмови у фрустраційних ситуаціях.

Виявилось, що комплекс рис компетентних дітей відповідає наявності всіх чотирьох вимірювань: контролю, вимог до соціальної зрілості, спілкування, емоційної підтримки. Оптимальними умовами є сполучення високої вимогливості та контролю з демократичністю та прийняттям. Батьки уникаючих та незрілих дітей мають більш низький рівень усіх параметрів ніж батьки компетентних дітей. Крім того, для уникаючих дітей характерне більш контролююче та вимогливе ставлення, але менш тепле, ніж для батьків незрілих. Батьки незрілих дітей абсолютно нездатні до контролю дитячої поведінки в силу своєї особистої

емоційної незрілості. Діти з адекватною практикою батьківських відносин характеризуються хорошою адаптованістю до шкільного середовища, спілкування з однолітками. Вони активні, незалежні, ініціативні, доброзичливі, емпатійні.

Вважаємо, що батьки повинні бути поінформовані також у галузі проблеми впливу взаємин батьків на виховання дитини (ми розглядаємо ці збори як збори **четвертого** типу). Дослідження питання сімейних відносин свідчить про те, що найбільше діти цінують взаємопідтримку в сім'ї (23,8%). Насторожує той факт, що союзницькі відносини, за оцінкою дітей, характерні за оцінкою дітей для дуже невеликої кількості сімей (5,8%), що, на наш погляд, небезпечно для розвитку особистості, тим більше, що доброзичливе співробітництво відмічає тільки 1,9% учнів. Отримані дані у порівнянні з даними про дружні сім'ї (76,1% дітей вважають свою сім'ю дружньою) свідчать про те, що в роботі з батьками необхідна спрямованість на постійне роз'яснення змісту поняття "дружна сім'я", а також зближення ідеального розуміння дітьми суті дружної сім'ї та її реального змісту.

Ранжування учнями характеристик сімейних відносин, що розглядалися в процесі проведеного дослідження, дозволило отримати певний ранговий ряд:

1. взаєморозуміння, взаємопідтримка;
2. рівні союзницькі відносини;
3. почуття взаємовигоди;
4. бажання досягти більших результатів порівняно з іншими;
5. доброзичливе суперництво;
6. прагнення подавляти інших.

Вселяє надію той факт, що негативні характеристики взаємовідносин у сім'ї, таких як „прагнення головувати" та "прагнення подавляти" займають у нашій таблиці останні місця, тобто їм надано найнижчі ранги.

Стиль породжує тактику сімейного виховання, де теж існує кілька параметрів. Перший з них можна охарактеризувати як **диктат**. Слід зауважити, що всі історії сімейних диктатур завершувалися крахом усіх надій та планів тиранів своїх близьких. Достатньо згадати яскраві ілюстрації з художньої літератури: містер Домбі у Ч.Дікенса, старий Карамазов у Ф.Достоевського, Евграф Ширяев у А.Чехова, Джеймс Броуді у А.Кроніна.

Фіаско виховних принципів сімейного диктату психологічно закономірно. По-перше диктат в сім'ї може привести до опору з боку дитини. Подібна ситуація спричинює формування таких небажаних рис характеру, як лицемірство, обман, спалахи грубощів, відверта ненависть. Але, з іншого боку, диктат може також зломити опір дитини і тоді це приведе до втрати самостійності, почуття особистої гідності, ініціативності, віри в себе, а також у свої можливості. В результаті може сформуватись підлабузник, пристосованець, трус, хам, цинік, деспот.

Другою стороною медалі виступає наступна тактика - **опіка**, яка передбачає турботу, ласку, відгороджування від труднощів. Як свідчать експериментальні дані результат застосування подібної тактики багато в чому співпадає з результатами попередньої. Фактично опікування обертається "диктатом знизу".

Загубити людину за допомогою опіки легше, ніж ошчасливити. Саме ця категорія опікуваних дітей дає найбільшу кількість зривів у підлітковому віці, де ми зустрічаємось із бунтом, різними формами протесту.

У реальному житті досить часто ми зустрічаємось з таким видом сімейної тактики, як **конфронтація**. Вона іноді сприяє розвитку бійцівських якостей у дитини, але прогноз постійного протистояння батьків та дітей песимістичний: безпорадні батьки можуть залишитись без підтримки.

Серед різних видів сімейної тактики слід розглянути "**мирне співіснування**". Воно може характеризуватись невтручанням, пасивністю вихователів. У подібному випадку виникає альтернатива щодо вибору вільного чи авторитарного виховання. Слід наголосити на тому, що як перше, так і друге згубне для дитини. Свобода особистості полягає в розумінні необхідності повністю використати свої права і не ухилятися від своїх прямих обов'язків. Розкутість, відкритість дитини забезпечується не мовчазним дозволянням дорослих робити все, що завгодно, а здатністю дорослої людини ідентифікувати себе з дитиною. Слід пам'ятати, що у вихованні "без гальма" відсутнє раціональне зерно.

Наступним параметром тактики сімейних відносин виступає **співробітництво**, як оптимальний вид тактики сімейного виховання.

Сім'я розглядається як один з видів колективу. Виникає запитання про оптимальну кількість членів подібного колективу для того, щоб у ньому спостерігалось співробітництво. Експериментальні дані свідчать про те, що в сім'ї, яка складається з трьох осіб, тобто в тій, яка має тільки одну дитину, часто стає неможливим досягти співробітництва. В сім'ях подібного складу найчастіше складаються відносини 2 : 1, в умовах яких можна спостерігати конфронтацію. В умовах багатодітної сім'ї часто можна спостерігати справжні колективістські відносини. Співробітництво найкращий вид сімейної тактики для подальшого відтворення.

Необхідно наголосити на тому, що у випадку надмірного взаємозвикання, втоми, а то й ерозії сімейних почуттів загальносімейні відносини можуть перейти у **паритет**, тобто рівність, рівноправ'я сторін при розгляді конфліктів. Для дітей холодна атмосфера паритету не може бути визнана ідеальною, оскільки надто утруднюється емоційний зв'язок з батьками. Дитині не вистачає емоцій, але паритетні відносини не можна вважати негативними.

Серед допустимих для дитини можна також розглядати таку тактику сімейних відносин, як "**змагання**", якщо воно спрямовано на досягнення потрібних і корисних для сім'ї та суспільства цілей (наприклад, змагання у любові та допомозі). Але слід брати до уваги той факт, що наявність "змагальності" криє у собі момент нервозності, не завжди корисної для дітей.

У випадку відсутності такту, витримки змагання переходить у **конкуренцію**, яка розглядається, як наступний параметр сімейних відносин. Конкуренція погано впливає на дитину, веде до руйнування сім'ї. При конкурентних відносинах діти

зтикаються з рядом моментів, що перешкоджають формуванню особистості. Конкуренція згубна в усьому, вона руйнує здорове тіло сім'ї.

Після конкуренції залишається тільки **антагонізм**, що розглядається як наступний вид тактики сімейних відносин і виступає у вигляді непримиренних суперечностей. Як конкурентні, так і антагоністичні відносини згубні для сім'ї, але ще страшніші вони для дитини, оскільки:

- дитина росте в умовах суперечливих, неузгоджених вимог, що перешкоджає формуванню нормальних шлюбно-сімейних установок;
- духовна атмосфера сім'ї позбавлена спокою, оскільки відсутні нормальні умови для розвитку дитини, що є небезпечним для її формування;
- різко зростає ризик нервово-психічних захворювань у дітей;
- росте бездоглядність дітей, їх безконтрольність;
- дитина не засвоює загальнолюдських норм існування та спілкування;
- знижується здатність дитини до адаптації;
- формуються суперечливі почуття до своїх батьків, що іноді переходять у вороже ставлення до одного з них або ж і до обох відразу.

У зв'язку з викладеним вище важливим завданням класного керівника вважаємо його роботу по вихованню батьків.

Для того, щоб усвідомити важливість роботи у цьому напрямку досить навіть поверхового екскурсу в історію людства, яке у пошуках вдосконалення шляхів реалізації відтворюючої функції людини, закономірно прийшло до ідеї шлюбу. Розвиток шлюбних відносин людини зумовив необхідність реалізації ряду інших функцій, серед яких важливе місце посідають соціальна та виховна. Рівень реалізації останньої зумовлює як рівень відтворення, так і рівень соціалізації, адже недостатньо високий рівень моралі майбутніх батьків може привести до негативних наслідків у спадковості, або, навіть, зробити неможливим процес позитивної соціалізації особистості. Отже, розглядаючи проблему з цієї точки зору, ми приходимо до необхідності здійснення, перш за все, морального виховання майбутніх батьків, складовою якого повинно стати формування спрямованості на створення сім'ї з моральним мікрокліматом, здатної до реалізації основних своїх функцій на високому рівні.

Процес сімейного виховання потребує особливого рівня готовності батьків до здійснення виховання дітей.

На думку А.С. Макаренка батьки повинні володіти рядом якостей, серед яких:

- почуття високої відповідальності перед суспільством за виховання дітей та міцної сім'ї;
- психолого-педагогічні знання основ сімейного виховання;
- володіння різними видами дійсного авторитету (авторитет знання, авторитет допомоги, авторитет довіри);
- уникання різних видів фальшивих авторитетів (авторитет придушення, авторитет відстані, авторитет чванства, авторитет педантизму, авторитет дружби,

авторитет відкupu, авторитет резонерства, авторитет любові, авторитет доброти). красиве, відповідальне життя та діяльність батьків;

Набагато складніше стоїть справа з формуванням спрямованості на сім'ю та сімейне виховання. Слід брати до уваги той факт, що не тільки рівень спрямованості зумовлює рівень знань, але й об'єм, зміст знань детермінує, певною мірою, протікання процесу формування, поглиблення спрямованості на створення сім'ї та сімейних відносин збільшення об'єму знань у цій галузі, усвідомлення їх змісту за умовою їх переконливості та інтеріоризації сприяє формуванню інтересу до них, потреби їх збагачення з метою подальшого їх використання у своєму власному житті та професійній діяльності.

Для кожної людини характерне бажання бути щасливою. Усвідомлення думки про те, що це почуття багато в чому залежить від родинного щастя, обумовлює прагнення самовдосконалення душі, адже родинні відносини базуються на таких почуттях, як дружба, любов, які потребують великої роботи душі і які притаманні саму великій душі. Таким чином, ми знову приходимо до висновку необхідності організації морального виховання, оскільки категорії, якими ми оперуємо, відносяться до категорії моральних.

Дослідження питання сімейних відносин свідчить про те, що найбільше діти цінують взаємопідтримку в сім'ї (23,8%). Насторожує той є факт, що союзницькі відносини за визначенням опитаних дітей характерні для дуже невеликої кількості сімей (5,8%), що, на наш погляд, небезпечно для розвитку особистості, тим більше, що доброзичливе співробітництво відмічає, як характерне для їхньої сім'ї, тільки 1,9% учнів. Отримані дані у порівнянні з даними про дружні сім'ї (76,1% дітей вважають свою сім'ю дружньою) свідчать про те, що в роботі з батьками необхідна спрямованість на постійне роз'яснення змісту поняття "дружна сім'я", а також зближення ідеального розуміння дітьми суті дружньої сім'ї та її реального змісту.

Ранжування бажаних характеристик сімейних відносин що розглядаються на основі проведеного дослідження дозволило отримати такий ранговий ряд:

1. взаєморозуміння, взаємопідтримка;
2. рівні союзницькі відносини;
3. почуття взаємовигоди;
4. бажання досягти більших результатів порівняно з іншими;
5. доброзичливе суперництво;
6. прагнення подавляти інших.

Вселяє надію той факт, що негативні характеристики взаємовідносин в сім'ї, таких як прагнення "головувати" та "прагнення подавляти" займають у нашій таблиці останні місця, тобто їм надано найнижчі ранги.

Значна кількість людей набуває знань у галузі сімейної педагогіки у тій родині, де вони зростають, а досвіду - у своїй власній, яка створюється та розвивається за аналогією з тою, в якій виховувались вони. Таким чином, ми можемо очікувати, що знання можуть бути недостатньо повними, а досвід не

завжди позитивним. Цей висновок зумовлюється певною мірою наведеними вище результатами дослідження.

Сім'я - це найближче оточення дитини, але ставлення до її устрою далеке від однозначності на різних етапах її розвитку, і прагнення повторити його у свої власній сім'ї змінюється з віком молодої людини.

Таблиця 1

Ставлення особистості до повторення устрою сім'ї

№ п/п	Категорія опитаних	Чи хотіли б ви, щоб ваша власна сім'я була схожою на ту, в якій ви виховувались Відповіді (%)			
		Так	у деякій мірі	не можу відповісти	Ні
1	учні VIII класу	35	10	5	50
2	учні XI класу	61	17	11	11
3	студенти V курсу	17	66	17	-

У підлітковому віці, коли дітей характеризує високий ступінь критичності, досить велика їх кількість не все сприймають у своїй сім'ї позитивно. Картина змінюється з віком (61% учнів XI класу схильні будувати свою власну сім'ю за аналогією з тою, в якій вони виховувались). Як свідчать результати дослідження - це не остаточна точка зору, і з віком вона змінюється. До того часу, як особистість створює свою власну сім'ю, у неї теоретично, а у певної кількості внаслідок досвіду, виникає своя власна модель сім'ї, але 66% студентів все-таки схильні у деякій мірі використовувати досвід своїх батьків.

Більш детальне дослідження проблеми висвітлює питання про те, що приваблює, що хотіли б вони повторити у своїй власній сім'ї. Вважаємо, що інформація з цих питань також може бути корисною для батьків, оскільки спонукає їх до переосмислення особливостей сімейних стосунків з огляду на ставлення дітей до них.

Таблиця 2

Ставлення до якостей сім'ї

№ п/п	якість, притаманна сім'ї	що притаманне стосункам Вашої сім'ї			що Ви хотіли б перенести у свою власну сім'ю		
		VIII клас	XI клас	Студенти V курсу	VIII клас	XI клас	Студенти V курсу
1	принциповість відносин	9	11	12	8	12	12

2	чесність відносин	6	2	3	12	2,5	7,5
3	безкорисливість відносин	7	4	11	11	6,5	10,5
4	співчуття іншим членам родини	10	7	1	9	5	4,5
5	повага до чеснот інших членів родини	8	12	6	10	8,5	1,5
6	уміння зрозуміти бажання інших членів родини	1	5,5	7,5	2	4	9
7	здатність враховувати смаки інших членів родини	12	9	3,5	5	8,5	10,5
8	спільна участь у домашніх трудових справах	3	8	3,5	6	10,5	1,5
9	єдність у складні для сім'ї моменти	2	1	2	1	2,5	1,5
10	доброзичливе ставлення будь-кого до друзів з членів сім'ї	4	5,5	7,5	4	6,5	7,5
11	готовність взяти на себе турботи інших членів сім'ї	11	10	9,5	7	10,5	6
12	готовність будь-кого з членів родини допомогти тобі у складні моменти	5	3	9,5	3	1	4,5

Отримані дані свідчать про відсутність єдності думки респондентів різних вікових категорій щодо таких якостей, як безкорисливість відносин, співчуття іншим членам родини, повага до чеснот інших членів родини, здатність враховувати смаки інших членів родини, спільна участь у трудових справах. В той же час можна вважати негативним ставлення респондентів різного віку до таких якостей, як принциповість відносин, готовність взяти на себе турботи інших членів родини. Майже однотайно найважливішою якістю визначено єдність у складні для сім'ї моменти, яку до того ж всі опитані в першу чергу перенесли б у свою сім'ю.

Отримані дані відкривають широкі можливості для порівняльного аналізу сприймання сім'ї, в якій особистість виховується і тої, про яку мріє. Гіпотетично можна передбачити, що особистість у віці фізичної готовності до створення своєї власної сім'ї (студенти V курсу) мріє, перш за все про те, щоб у ній панувала повага до чеснот, всі разом виконували домашню роботу, об'єднувались всі у складні для сім'ї моменти. По-друге - допомагали одне одному, по-третє - були готові взяти на себе турботи інших членів сім'ї. Менш вагомим за кількістю виборів та набутого рангу, беручи до уваги отримані дані, можна вважати чесність відносин, доброзичливе ставлення до друзів будь-кого з членів родини, уміння зрозуміти бажання, враховувати смаки інших членів родини, безкорисливість відносин та їх принциповість.

Ідеальною моделлю формування подібної спрямованості може стати ідеальна сім'я.

Останнім часом у періодичних виданнях часто з'являються результати опитування щодо ставлення людей до чеснот сучасної людини. Беручи участь в обговореннях проблеми ідеалу сучасної людини, учні сучасних шкіл все частіше говорять про те, що сучасна людина повинна бути жорсткою, егоїстичною, вміти добиватися успіху будь-якими шляхами. Ми стаємо свідками реально існуючого протиріччя: з одного боку молоді люди мріють про дружну, ідеальну сім'ю, з іншого – високо оцінюють далеко не позитивні якості людини. При опитуванні учнів шкіл, проведенні бесід з метою уточнення отриманих за допомогою анкетування даних, виявляється, що, високо оцінюючи вміння жорстко відстоювати свої позиції, учні шкіл не замислюються над тим, як можна співіснувати поряд такою людиною.

76% опитаних батьків цікавить інформація вчителя про особливості функціонування класного колективу. При цьому варто брати до уваги те, що батьків ця проблема цікавить з огляду на те, наскільки комфортно почуває себе в умовах шкільного колективу їхня дитина. Цей матеріал може стати змістом батьківських зборів ще одного типу батьківських зборів: "Оточення дітей та його значення". Викладення батькам подібного матеріалу потребує від учителя, знову ж таки конкретних знань щодо вікових особливостей спілкування дітей з однолітками, а, по-друге, володіти певним набором методик для вивчення особливостей кожного учнівського колективу. Для характеристики колективу необхідно визначити щонайменше три параметри:

- рівень згуртованості колективу;
- колективістське самовизначення;
- емоційну ідентифікацію.

У вітчизняній психології показником згуртованості колективу вважається ціннісно-орієнтаційна єдність /ЦОЄ/. Визначити її можна за допомогою різних методик. Найбільш поширеними, простими у застосуванні, обробці можуть бути методики: "Що важливіше?", "Скільки голів, стільки й думок". Переваги цих методик полягають в тому, що їх можна використати протягом навчального процесу, виховної години, не акцентуючи увагу на тому, що відбувається вивчення певного питання. Це може допомогти отримати більш надійні результати. Наприклад, на виховній годині, присвяченій обговоренню ідеалу, рис характеру, важливих для людини, спрямованої на самовиховання, або, навіть на уроці мови, де передбачено невеликий диктант, учням пропонується записати 35 якостей: 1) дисциплінованість; 2) ерудованість; 3) розуміння громадського обов'язку; 4) кмітливості; 5) начитаність; 6) працелюбство; 7) переконаність; 8) уміння контролювати роботу; 9) моральна вихованість; 10) самокритичність; 11) чуйність; 12) громадська активність; 13) уміння планувати роботу; 14) допитливість; 15) уміння працювати з книгою; 16) цілеспрямованість; 17) колективізм; 18) старанність; 19) вимогливість до себе; 20) критичність; 21) духовне багатство; 22) уміння пояснити завдання; 23) чесність; 24) ініціативність; 25) уважність; 26) відповідальність; 27) принциповість; 28) самостійність; 29)

товариськість; 30) розсудливість; 31) скромність; 32) поінформованість; 33) справедливість; 34) оригінальність; 35) впевненість у собі.

Потім їм пропонується вибрати 5 якостей, що, на їх думку, є необхідними та найважливішими для виконання сумісної навчальної роботи. Надалі необхідно зробити розрахунки за формулою:

$$C = \frac{1,4n - N}{6N}$$

де n - сума виборів, яка приходить на п'ять якостей особистості, що отримали максимальну кількість виборів, N - кількість учнів, що брали участь в експерименті. $C > 0,5$ розглядається як високий показник і свідчить про те, що клас можна вважати колективом. Якщо $0,3 < C < 0,5$, то клас знаходиться на проміжній стадії за рівнем розвитку. У випадку, коли $C < 0,3$, дані свідчать про недостатність ЦОЄ та розвитку класу як колективу. Аналізуючи подібні дані, можна отримати також, з якими найбільш вагомими якостями учні пов'язують успіх своєї сумісної діяльності. Для цього треба звернути увагу на те, що: ставлення до навчання характеризують якості 1, 6, 12, 18, 25; стиль поведінки і діяльності - якості 3, 7, 9, 12, 27; знання - 2, 5, 14, 21, 32; якості розуму - 4, 20, 30, 24, 34; навчально-організаційні уміння - 8, 13, 15, 22, 26; ставлення до товаришів - 11, 17, 23, 29, 33; ставлення до себе - якості 10, 19, 28, 31, 35.

Учням необхідно вибрати з запропонованих 35 якостей тільки 5, що, на їх думку, є необхідними і найбільш важливими для успішного виконання сумісної навчальної діяльності.

Для обробки даних учитель повинен скласти наступну таблицю:

N п/п	Прізвища	Якості												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	...	34	35
1	Антоненко	+		+			+	+		+				
2	Булах			+			+	+		+			+	
3	Войтко	+		+		+		+		+				
4	Гаєнко	+			+		+	+			+			
5	Віденко													
6	Жижко	+					+	+		+			+	
7	Заїка	+		+	+		+	+						
8	Іваненко					+	+	+		+				+
9	Калина	+		+			+	+		+				
10	Литвак	+							+					
11	Мехедько			+			+	+						
12	Наєнко	+	+	+			+	+						
13	Осадча			+				+	+		+			
14	Попель	+		+			+	+			+			

15	Рева	+		+			+	+			+			
----	------	---	--	---	--	--	---	---	--	--	---	--	--	--

Для даних, наведених у матриці, коефіцієнт ЦОЄ буде дорівнювати:

$$C = \frac{1,4 (10+10+10+11+13+9) - 15}{6 \times 15} = \frac{1,4 \times 53 - 15}{90} = 0,66$$

Таким чином, вивчення потреб батьків в отриманні необхідної для них інформації дозволило створити певну типологію батьківських зборів за критерієм відбору їх змісту.

Таблиця 3

Типологія батьківських зборів

критерій	Проблема	Значущість батьківських зборів за кількістю виборів (%)	Ранг
За змістом	Вивчення вікових особливостей розвитку дітей	31	I
	Вплив батьків та інших членів сім'ї на формування дитини	28	III
	Особливості відносин у сім'ї та їх вплив на формування особистості дитини	29	II
	Особливості функціонування учнівського колективу та його вплив на учнів	12	IV

Отриманий ранговий ряд значущості батьківських зборів свідчить про те, що перші три типи зборів приваблюють приблизно однакову кількість батьків, хоча найбільша їх кількість схиляється до визначення важливості зборів, на яких отримують інформацію про особливості вікового розвитку дітей та їх врахування в сімейному вихованні.

Той факт, що найменша кількість батьків (12%) цікавиться особливостями функціонування учнівського колективу, свідчить про певну їх байдужість до організації навчально-виховного процесу. Ситуація дещо змінюється за умови залучення батьків до участі у шкільних справах їх дітей. Коли перед батьками було поставлено завдання визначити значущість зборів, обираючи будь-яку кількість їх типів, картина дещо змінилася.

Таблиця 4

Типологія батьківських зборів		
критерій	Проблема	Значущість батьківських зборів за кількістю виборів (%)
За змістом	Вивчення вікових особливостей розвитку дітей	59
	Вплив батьків та інших членів сім'ї на формування дитини	61
	Особливості відносин у сім'ї та їх вплив на формування особистості дитини	65
	Особливості функціонування учнівського колективу та його вплив на учнів	58

Як бачимо, практично половина батьків визнають значущість всіх визначених типів зборів, а це означає, що лише половина батьків учнів сучасної школи готова до співпраці зі школою у вихованні дітей, але зміна в оцінці значущості батьківських зборів свідчить, що цілеспрямована робота вчителя з батьками дає позитивні результати, що зумовлює, на наш погляд, необхідність пошуку шляхів удосконалення батьківських зборів.

Ефективність проведення батьківських зборів багато в чому зумовлюється майстерністю вчителя. Виходячи з розуміння явища готовності як єдності підготовки та спрямованості слід відзначити зміст складових. Підготовка передбачає формування знань та умінь, система яких включає ряд блоків:

I. Загальні знання про моделі сімейного виховання в історії людства та наслідку їх формування; про особливості формування особистості на різних вікових етапах її розвитку; про особливості формування особистості у сім'ї.

II. Спеціальні знання: про різні моделі сучасної сім'ї та наслідки виховання дитини в них; про сімейні відносини (горизонтальні та вертикальні); про значення матері у вихованні дитини; про різні типи матерів та їх вплив на дитину; про значення батька у вихованні дитини та вплив різних типів батьківського авторитету на неї; про роль психологічного клімату сім'ї в житті дитини; про особливості взаємин між батьками і т. ін.

III. Володіння уміннями діагностики рівня розвитку дитини, що передбачає: усвідомлення суті таких явищ, як психічний, розумовий, фізичний, емоційний розвиток дитини; оволодіння методикою діагностики рівня різних видів розвитку дитини; формування умінь інтерпретації отриманих даних; моделювання шляхів ефективного впливу на розвиток особливості та організації процесу її виховання.

IV. Усвідомлення таких розділів соціальної психології, як психологія особистості; закономірності спілкування та взаємодії людей у сумісній діяльності; міжособистісні взаємовідносини, які складаються у різних об'єднаннях.

V. Оволодіння уміннями спілкуватися та організовувати дитяче спілкування та різнобічну діяльність дітей.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авила А. Найди свою любовь! Тиры людей и их совместимость. – М.: АСТ Астрель, 2004. – 299 с.
2. Азаров Ю.П. Семейная педагогика.- 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1985. – 238 с.
3. Афанасьева Т.М. Семейные портреты / Предисл. Ю. Азарова, 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Мол. гвардия, 1985. – 320 с.
4. Басонова О. Батьківські установки в сім'ї і ставлення підлітків до себе // Педагогіка і психологія. – 1995. - №1. – С.102-112.
5. Виилма Л. Начало мужское и женское. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 249 с.
6. Вовчик-Блакитна М.В. Сімейне виховання: Юнацтво. – К.: Рад. школа, 1982. – 147 с.
7. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис: В 2 т. / Відп. за вип. С.І.Білоконь. – Препринт. вид. – К.: Оберіг, 1991. Т.1. – 455 с.
8. Галузинський В.М. Сімейна педагогіка. // Галузинський Р.М. Педагогіка: теорія та історія. К. Рад. школа: 1995 - С.130-134.
9. Ганнусенко Н. Из народної скарбниці: сімейне виховання // Рідна школа – 1996 – №11-12 – С.31 – 34.
10. Гуров В.Н. Опыт социальной работы с семьей в Ставропольском крае // Педагогика. – 1997. - №1. – С.49.
11. Гуров В.Н. Социальная работа школы с семьей. – М.: Пед. об-тво. России, 2002. – 191 с.
12. Державна національна програма “Освіта” Україна ХХІ століття / Ін-т системних досліджень освіти України; Відп. за вип.. С.С.Павловський. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
13. Дубровский А.А. Жемчужина России // Педагогический поиск. – М., 1987. – С.501-540.
14. Єрохіна І. Традиційне родинне виховання в українській сім'ї // Початкова школа. – 1997. - №5. – С.31-32.
15. Життєві кризи особистості. - У 2-х ч.. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1990
16. Злочевський С.Е. Сімейна педагогіка. – К.: Знання, 1986. – 48 с.
17. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии. – М.: Педагогика, 1991. – 255 с.
18. Ковальчук Л.К., Костів В., Максимович О. Особливості становлення майбутнього сім'янина в умовах неповної сім'ї // Обрії Часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. – 1995. – С.4-7.
19. Кон И.С. Введение в сексологию. – М.: Педагогика, 1989. – 334 с.

20. Костів В.І. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина: Кн. для вчителів / АПН. України та ін. – Івано-Франківськ, 1996. – 194 с.
21. Ліпінська О.Б. Сім'я – осередок виховання // Педагогічний вісник. – 1997. – №1. – С. 21
22. Лодкина Т. Социальный педагог приходит в семью // Воспитание школьников. – 1996. - №5. – С.25-40.
23. Макаренко А.С. Семья и воспитание детей // Пед. соч.: В 8 т. М.: Педагогика, 1986. – Т.4. – С.211-229.
24. Макаренко А.С. О книге для родителей // Пед. соч.: В 8 т. – М.: Педагогика, 1986. – Т.5. – С.262-281.
25. Макдауэлл Дж. Как стать героем для своих детей. – Минск, 2000. – 287 с.
26. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр.. письменник, 1993.
27. Мостова Т. Під дахом отчого дому: Багатодітна сім'я // Освіта України. – 2002. - № 40.
28. Нікітін Б.Н. Нікітіна Л. Ми та наші діти. – К.: Молодь, 1989. – 238 с.
29. Петровский А., Петровский В. Всегда ли правы родители. – М.: АСТ Астрель. Ермак, 2003. - 399 с.
30. Половое воспитание, сексуальное здоровье и гармония брачно-семейных отношений / Республиканская научная конференция. Тезисы докладов. – К., 1990. – 215 с.
31. Проект програми “соціальний супровід прийомної сім'ї” // Шкільний світ. – 2001. - №16.
32. Проколієнко Л.М. Ніколенко Д.Ф. Сімейне виховання. Підлітки. – К.: Рад. школа, 1979. – 48 с.
33. Педагогічна спадщина Песталоцці Й. та його заповіді сімейного виховання // Освіта. – 2003. – № 33. – С. 5.
34. Постовий В. Гармонія і дисгармонія стосунків батьків та дітей у сучасній родині // Рідна школа. – 2001. – №7. – С. 33-36.
35. Савченко О.Я. Сімейне виховання. Молодші школярі. – К.: Рад. школа, 1979. – 141 с.
36. Семиченко В.А. Психология социальных отношений. – К.: Магистр – S, 1999. – 167 с.
37. Семья и общественность, Сборник, М.У. Профиздат. 1989. 255 с.
38. Скиннер Р., Клиз Д. Семья и как в ней уцелеть. – АСТ АСТРЕЛЬ. – 2004. – 303 с.
39. Статінова Н., Сень Г. Основи психології та педагогіки – К.: 2002 – 532 с.
40. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство. – К.: Знання, УРСР. 1991. – 48 с.

41. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. школа. 1985. – 312 с.
42. Стельмахович М.П. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до ХІХ ст. // Рідна школа. – 1992. – №3-4 – С.14-22.
43. Стельмахович М.Г. Українська родина. – К.: Корисні поради, 1995. – 32 с.
44. Стельмахович М.Г. Мудрість народної педагогіки. К., 1971. 46 с.
45. Сулопарова А.В. Семейные традиции. – М.: Знание, 1979. – 96 с.
46. Сухомлинский В.А. Родительская педагогика . – М.: Знание, 1978. – 96 с.
47. Тебенчук Г.М. Вигодування дитин раннього віку в сім'ї. – К., Рад. школа, 1958 – 162 с.
48. Ткаченко Т. Традиції формування гуманних якостей дітей у практиці родинного виховання // Рідна школа. – 2002. - №7. – С.33-34.
49. Цимбалістий Б. Родинна і душа народу // Українська душа. – К., 1992. – С.81-87.
50. Цьось А. Традиції родинного фізичного виховання в Україні // Рідна школа. – 2001. - №7. – С.29-32.
51. Шуман С.Г. Как избежать конфликтов с детьми // Воспитание школьников. – 1990. - №1. – С.54-60.